

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ
ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного
університету

Випуск 23

Рівне – 2012

Збірник наукових праць

«Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.
Випуск 23. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет,
2012. – 690 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, к.і.н., професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, к.і.н., професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, д.і.н., професор (м. Рівне).

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій Миколайович, к.і.н., доцент (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, д.і.н., професор (м. Острог); **Киридон Алла Миколаївна**, д.і.н., професор (м. Київ); **Степанков Валерій Степанович**, д.і.н., професор (м. Кам'янець-Подільський); **Стоколос Надія Георгіївна**, д.і.н., професор (м. Рівне); **Фісанов Володимир Петрович**, д.і.н., професор (м. Чернівці); **Чухліб Тарас Васильович**, д.і.н. (м. Київ); **Швецова-Водка Галина Миколаївна**, д.і.н., професор (м. Рівне); **Шугасва Людмила Михайлівна**, д.ф.н., професор (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (постанова від 17 квітня 2010 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія KB № 15857-4329P від 12 жовтня 2009 р.

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 10 від 24 травня 2012 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12, РДГУ

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2012

14. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-2771. – Оп. 2. – Спр. 2248
15. Історія релігії в Україні / За ред. професорів А. Колодного і П. Яроцького. – К.: «Знання», 1999. – 735 с.
16. Любашенко В. Історія протестантизму в Україні. / В. Любашенко. – Львів: Просвіта, 1995. – 350 с.
17. Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
18. Решетников Ю., Санников С. Обзор истории евангельско-баптистского братства в Украине: [Электронный ресурс] / Ю. Решетников, С. Санников. – Одесса: Богомыслие, 2000. – 246 с. Режим доступа: <http://ecbuua.info>.
19. Рівненський обласний краєзнавчий музей (далі РКМ): VIII – Д. – 2575.
20. РКМ: VIII – Д. – 1779.
21. РКМ: VIII – Д. – 1586/1.
22. РКМ: VIII – Д. – 1976.
23. Савинский С.Н. История Евангельских христиан-баптистов Украины, России, Белоруссии (1917–1967). ч. 2. / С. Н. Савинский. – Санкт-Петербург: «Библия для всех». – 2001. – 417 с.

УДК: 329.361 (477.8)

Оксана Ворон, Олена Ворон

ХРИСТИАНСЬКІ КОНФЕСІЇ НА РІВНЕНЩИНІ У 50-70-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються становище та особливості функціонування християнських конфесій на Рівненщині у 50-60-х роках ХХ століття. Аналізуються основні методи боротьби з релігією, що мали місце у межах Рівненської області.

Ключові слова: християнські конфесії, антирелігійна політика, радянська влада, релігійні організації, Російська православна церква, римо-католики, православні, протестантські релігійні громади.

Ворон Елена Петровна, Ворон Оксана Петровна. Христианские конфессии на Ровенщине у 50-70-х годах ХХ столетия.

В статье рассматриваются особенности функционирования и состояния христианских конфессий на Ровенщине у 50-60-х гг. ХХ столетия. Рассматриваются и анализируются основные методы борьбы с религией, которые имели место в пределах Ровенской области.

Ключевые слова: христианские конфессии, антирелигиозная политика, советская власть, религиозные организации, Русская православная церковь, римо-католики, православные, протестантские религиозные организации.

Olena Petrivna Voron, Oksana Petrivna Voron. Christians confessional of Rivne region in 50-s–60-s of XX c.

The article looks in of peculiarity functional Christian's confessional in Rivne region in 50-s–60-s of XX c. It studies and analyzes the main methods of this campaign applied in Rivne region.

Key words: *Christian's confessional, antireligious policies, Soviets, religious organizations, Russian Orthodox Church, Roman Catholics, the Russian Orthodox Christians, Protestant religious communities.*

Актуальність теми наукового дослідження обумовлена необхідністю вивчення діяльності та динаміки розвитку християнських конфесій на регіональному рівні у різні періоди суспільного розвитку; виявлення їхньої ролі, значення у духовному і суспільному житті українського народу. Підсилюється значимість дослідження також необхідністю з'ясування історичних умов функціонування релігійних громад та становища віруючих християн у період нового наступу на релігію та церкву.

Мета дослідження – здійснити історико-релігієзнавчий аналіз релігійної ситуації на теренах Рівненської області у 50–60-х роках ХХ століття. **Завдання** – висвітлити основні заходи радянської влади (форми та методи атеїстичної роботи), скеровані на послаблення життєдіяльності християнських конфесій та зниження рівня релігійності adeptів християнських церков у визначений період.

До вивчення заявленої теми дослідження звертались такі науковці, як: Я. Стоцький [35], А. Корнейко [33], Ю. Вільховий [1].

У 1950-х роках на території Рівненської області, що входила до складу УРСР, були представлені усі християнські конфесії. Більшість населення краю сповідувало православ'я, яке репрезентувала Російська православна церква. Згідно статистичних даних, станом на 1 січня 1955 рік, на Рівненщині РПЦ нараховувала 406 зареєстрованих та діючих церков, 423 зареєстровані релігійні громади, 323 священники і 2 монастирі (165 осіб) [4, арк. 11]. Євангельські християни-баптисти функціонували в 30 районах області, у кількості 167 громад, із загальною чисельністю 10608 віруючих, адвентисти мали 2 громади з 88 віруючими (Демидівський та Млинівський райони), а римо-католики – 6 громад (м. Рівне, м. Дубно, м. Корець, м. Острог, м. Здолбунів, м. Сарни), і відповідно 1112 віруючих [14, арк. 1-5].

Окрему групу становили незареєстровані релігійні громади. Зокрема, реєстрації не підлягали християни віри євангельської (п'ятидесятники), єговісти, мурашковці, Істинно-православна церква. Ці релігійні організації радянською владою кваліфікувались як «реакційні й соціально шкідливі», а відповідно заборонялись радянським законодавством, на підставі чого не реєструвались Радою у справах релігії та культів і уповноваженими Ради на місцях. Найбільшу частку серед них склали християни віри євангельської, утворення яких діяли у 12 районах Рівненської області. Згідно зведених даних про мережу релігійних об'єднань у 1950 році фіксувалось 17 п'ятидесятницьких угруповань (357 членів), 2 групи єговістів (39 членів), 2 групи мурашковців (49 членів) та 1 об'єднання ІПЦ (120 членів). У 1960 році спостерігається збільшення релігійних громад ЄХБ (з 13 у 1955 році до 33 у 1960 році) та ІПЦ (з 1 у 1950 до 6 у 1960).

Мурашковці та єговісти, навпаки, втратили по одній громаді [24, арк. 121]. Станом на 20 березня 1961 року, на території Рівненщини функціонувало 32 групи (з приблизною кількістю віруючих 720 чол.) п'ятидесятників, 1 група єговістів (39 членів), 1 група «мурашковців» (13 членів) та 1 група ППЦ [23, арк. 148].

Після постанови ЦК КПРС від 10 жовтня 1954 року «Про помилки у проведенні науково-атеїстичної пропаганди серед населення» та інших відповідних нормативних документів, партійно-радянські органи почали наполегливо активізувати роботу, направлену на послаблення діяльності та впливу християнських релігійних організацій. Основною метою спланованих радянською владою акцій було скорочення релігійної мережі області, а у подальшому – ліквідація усіх церковних структур. Реалізація цих намірів забезпечувалась через впровадження низки заходів та методів, які мали комплексне і обов'язкове застосування до усіх релігійних організацій, у тому числі і християнських.

Одним із ефективних радянських методів корегування релігійної карти Рівненської області було масове зняття з реєстрації релігійних громад. Статистичні дані вказують на те, що цей процес мав масштабний і чітко спланований характер. Приміром, якщо з 1948 року по 1958 рік було знято з реєстрації 29 релігійних громад і церков РПЦ, то за порівняно менший період – з 1 січня 1958 року по 15 липня 1964 рік ця цифра сягала уже 115. На 15 липня 1964 року, в області нараховувалось 296 діючих православних церков, у тому числі 280 – у сільській місцевості та 16 – у містах [11, арк. 25]. А у період з 1960 по 1971 рр. з реєстрації було знято 140 православних церков [29, арк. 39].

Варто зазначити, що на Рівненщині мали місце прецеденти, коли кількісне зменшення релігійних громади РПЦ відбувалось за сприянням вищого духовенства області. Зокрема, у 1960 році архієпископ Волинсько-Рівненської єпархії Панкратій, дав розпорядження благочинним і церковним громадам окремих приходів об'єднатись з сусідніми діючими приходами, а також постановив передати ключі від ліквідованих церков місцевим Радам. Водночас на протязі 2-3 місяців того ж 1960 року передбачалось скоротити в області 95 приходів, без врахування вже знятих з реєстрації. З цього приводу уповноважений Ради у справах РПЦ П. Дубовик у листі, адресованому секретарю Рівненського ОБКОМУ КПУ та уповноваженому у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР в Українській РСР, слушно зауважує: «вважаю дуже важливим той факт, що такий значимий захід масового скорочення приходів, буде проведений самим архієпископом, і тому не виникне масових скарг і делегацій... [10, арк. 33]».

Кількісне зменшення було характерне і для римо-католицьких громад. Зокрема, на 25 грудня 1961 року із 6 функціонуючих у 1955 році релігійних громад РКЦ, залишилось діяти лише 2 (м. Здолбунів, м.

Корець) [21, арк. 4]. А у 1963 році з релігійної карти Рівненської області зникли усі римо-католицькі структурні одиниці [24, арк. 121].

Боротьбу з протестантськими релігійними громадами значно спрощувала так звана Московська угода, укладена 1945 року між ВСЄХБ і ХВС, згідно якої п'ятидесятники не підлягали реєстрації як самостійні громади, а відповідно не мали права здійснювати самостійні молитовні зібрання. Надалі ХВС змушені були функціонувати лише у єдності з ЄХБ. Неодноразово, з приводу цієї злуки, п'ятидесятники звертались до Уряду СРСР та Уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів з проханням дозволити здійснювати самостійні богослужіння, оскільки особливості їхнього віровчення відрізняються від догматичних особливостей ЄХБ. П'ятидесятники зауважували, що «служителі ЄХБ...ображають їхні християнські почуття і порушують душевний спокій [14, арк. 4]». Однак жодного позитивного результату такі звернення не мали. Натомість, найменші підозри наявності «активних» п'ятидесятників у баптистських об'єднаннях, слугували причиною зняття протестантської громади з реєстрації. Як результат, на 1961 рік у статистичних даних фіксується 149 громад євангельських християн-баптистів, 1962 року – 137, 1963 року – 124, а 1964 року – 118 [24, арк. 121]. Таким чином, статистичні дані вказують на перманентне скорочення усіх християнських релігійних громад, а відтак і на цілеспрямовану боротьбу з релігією.

Зняття з реєстрації релігійної громади, не в поодиноких випадках, супроводжувалось практикою закриття церковних приміщень та передачі конфіскованих молитовних будинків чи костелів, а у подальшому і православних храмів, на баланс держави. Офіційно цей крок був представлений як вимушений, спричинений аварійним станом церковних приміщень чи відсутністю представників релігійної громади, які претендували б на церковне майно. Вагомою для влади причиною також була відсутність належного приміщення для державних установ. На користь влади спрацювало й те, що усі церковні житлові будинки, побудовані до 25 серпня 1945 року, вважались державними і знаходились у відомстві місцевих Рад. І лише церковні будинки, побудовані чи придбані церковною громадою після серпня 1945 року, вважались власністю громади і знаходились у її підпорядкуванні. Однак, це не накладало табу на церковні приміщення, бо в окремих випадках вони могли бути вилучені. І таких ситуацій було більше ніж достатньо.

Конфісковані православні церкви та будинки, використовувались зазвичай як бібліотеки, фельдшерські пункти, амбулаторії, школи, магазини сільпо. Молитовні будинки ЄХБ в основному переоснащувались під школи (із зняттям з обліку громади), дитячі садки, лікувальні заклади, костели – під колгоспні будинки культури, спортивні школи та зали, зерносховища. Тобто, спектр застосування церковних приміщень був

різноманітним. При цьому, доволі часто за відчужену державною нерухомість, з релігійних громад стягувались усі види податків.

Практика передачі церковних приміщень державним установам часто мала фіктивний характер, і нерідко рішення про переоснащення церковних приміщень не виконувались, а мали виключно формальний характер. Культові будівлі передані у користування державним установам руйнувались і не використовувались за призначенням. Незважаючи на прийняті рішення, передані приміщення тривалий час не освоювались відповідними установами, а навпаки зазнавали подальшого руйнування. Прикладом такого бездіяння влади є римо-католицький костел у с. Боремель. Так, згідно рішення виконкому Рівненської обласної ради депутатів трудящих від 11 квітня 1951 року № 608 і постанови Ради у справах релігійних культів при Раді міністрів СРСР від 7 травня 1952 року (протокол № 6), костел було передано у відомство сільськогосподарської артілі «Перемога» для використання під колгоспний будинок культури [2, арк. 64]. Незважаючи на вищевказані рішення, передане приміщення більше року не освоювалось управлінням колгоспу під визначену мету, а навпаки зазнавало подальшого руйнування. Причина – відсутність фінансування для проведення ремонтних робіт. За таким сценарієм події розвивались у більшості конфіскованих культурних будівлях області.

У цій ситуації досить промовистими є дані зведеного звіту про молитовні приміщення націоналізованого фонду, зайняті під культпросвітні заклади (станом на 25 грудня 1961 року). Зокрема вони свідчать про те, що, наприклад, практично усі (а це 3 із 4) римо-католицькі костели, попри прийняті рішення, використовувались як склади, а не як культпросвітні осередки [21, арк. 5а]. А на 1964 рік у Рівненській області 66 приміщень РПЦ взагалі не використовувались, у тому числі, і як культурно-просвітні заклади [11, арк. 25].

Дотримуючись принципу об'єктивності слід зазначити, що технічний стан більшості церковних приміщень був дійсно незадовільним. Прикладом тут може слугувати, зокрема римо-католицький костел у с. Тайкури, Здолбунівського району [2, арк. 76], приміщення якого було у напівзруйнованому стані. Однак насправді причину занедбаності церковних приміщень слід було шукати не лише у післявоєнній розрусі, а передусім у тій економічній політиці, яку проводила держава щодо церкви.

Зневажливе ставлення до релігії та її носіїв з боку влади проявлялось не лише у знятті з реєстрації релігійних громад та закритті культурних споруд, а й у звільненні громадян через релігійні переконання. Найбільш активно такі заходи у Рівненській області застосовувались до протестантів. У переважній більшості скарг, баптисти зауважували, що їх звільняли з роботи без попередження та виплати матеріальної допомоги. Практично усі протестанти напередодні свого звільнення в ультимативній формі отримували рекомендації «кинути Бога і своє євангельське переконання».

Так, у одній із заяв адресованій голові Рівненського обласного виконавчого комітету Рад депутатів трудящих та старшому пресвітеру М. Ничипорку, заявник повідомляє, що директор заготконтори, у якій він працював, заявив: «Богданець, ти віруючий – мені тебе шкода, ти хороша людина..., але якщо ти не залишиш свої релігійні переконання і будеш продовжувати вірити в Бога, то тоді більше працювати у нас не будеш, тому, що в теперішній час ведеться боротьба проти релігії – я, більше тримати тебе на роботі не можу... [18, арк. 37]». Таке ж явище мало місце у м. Костопіль, де 1959 року місцева влада спільно з директором будівельного комбінату організувала звільнення протестантів, яким напередодні не було винесено жодної догани чи попередження [20, арк. 261].

Офіційною підставою для звільнення були скорочення штату, відсутність вищої освіти працівників (з урахуванням того, що більшість протестантів займали неprestижні посади), привласнення колгоспних грошей, систематичне порушення трудової дисципліни, розкрадання соціалістичної власності, зменшення об'єму роботи. Вигідним для влади було також зобов'язання радянських громадян працювати у неділю (в цей день активно проводились релігійні зібрання та богослужіння), яка вважалась робочим днем тижня. За відмову працювати у цей день карали штрафом, який дорівнював п'ятьом трудовим дням [18, арк. 82].

Водночас, у ряді міст працівники міліції проводили незаконні обшуки квартир віруючих, перешкоджали відправленню релігійних обрядів. Мали місце випадки безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності віруючих, які не вчиняли будь-яких заборонених законом дій, застосування до них постанов законодавства про боротьбу з особами, що ухиляються від суспільно-корисної праці. Особливо частими були випадки накладання штрафів (у розмірі від 50 руб. і більше) за присутність дітей дошкільного та шкільного віку на молитовних зібраннях. Переважно такі стягнення змушені були сплачувати протестантські пастирі та окремі члени громад, котрі допускали згадану категорію населення до участі в богослужінні.

Також була розроблена система заходів, направлених на зниження ініціативності протестантських лідерів. До них зараховували осіб, з якими неодноразово проводилась відповідна робота (накладання численних штрафів, індивідуальні бесіди, інші «радянські профілактичні заходи»), але безрезультатно. З метою подальшого зниження їхньої активності застосовувались більш радикальні методи, із залученням прокуратури, міліції та керівників організацій, у яких вони працювали. Приміром, прокурору Здолбунівського району спільно з міліцією було доручено зібрати факти злочинної діяльності та притягнути до кримінальної відповідальності старшого пресвітера Ради церков ЄХБ Назарука О. Г., який займався розповсюдженням релігійної літератури, систематично брав

участь у нелегальних з'їздах та засіданнях «розкольників» [25, арк. 133]. Також до «профілактичної роботи» з активними проповідниками долучались райвиконкоми, які притягували протестантів до адміністративної відповідальності, брали письмові зобов'язання про відмову від керівництва «недільними» школами, встановлювали контроль міліції за дотриманням підписаних заяв.

Проводилась робота і щодо зменшення кількості служителів культу. Цей вектор державної політики мав різні вияви, зумовлені рівнем «співпраці» з СРСР і відданістю лідерів релігійних організацій радянській ідеології. Ті священники, які публічно висловлювали своє незадоволення владою ідентифікувались як її вороги. До цієї когорти належали передусім римо-католицькі служителі культу, протестантські пастори, а згодом (коли вже держава не потребувала активної підтримки Православної церкви) і православне духовенство.

Стосовно Римо-католицької церкви нагадаємо, що станом на 1 січня 1955 року в Рівненській області нараховувалось 6 зареєстрованих релігійних громад РКЦ (м. Рівне, м. Дубно, м. Корець, м. Остріг, м. Здолбунів, м. Сарни), з приблизною кількістю віруючих – 1112 осіб [14, арк. 6]. При такій кількості зареєстрованих у області громад та віруючих, священницькі функції офіційно здійснював лише один служитель культу – Кашуба Альос Карлович. Усі спроби адептів Римо-католицької церкви збільшити кількість своїх священників на Рівненщині були марні. Влада була непохитною у своїй антикатолицькій налаштованості. Зокрема 25 вересня 1957 року І. Раковський як представник римо-католицької громади м. Здолбунів, звертається до уповноваженого у справах релігійних культів із проханням зареєструвати на постійне місце проживання ксьондза Заржицького (А. Кашуба за станом здоров'я не міг виконувати функції служителя культу в усіх доручених йому громадах), який проживав на той момент у м. Бар Кам'янець-Подільської області і не мав визначеного приходу [16, арк. 22]. Однак така ініціатива не отримала схвалення, і громаді було відмовлено у проханні.

Зняття з реєстрації єдиного священнослужителя Рівненщини зумовило надходження численних заяв і скарг від представників римо-католицьких громад, у яких вони просили зареєструвати в одному з приходів області А. Кашубу чи інших священників, котрі погоджувались здійснювати релігійні обряди. Враховуючи те, що переїзд нових римо-католицьких служителів культу був для влади небажаним, уповноважений Ради П. Вільховий переглянув своє рішення щодо А. Кашуби і за домовленістю з Комітетом державної безпеки вирішив зареєструвати його у римо-католицькій громаді м. Здолбунів [19, арк. 113].

Однак 12 квітня 1958 року, за порушення законодавства про релігійні культу, Рада у справах релігійних культів знімає з реєстрації і самого А. Кашубу [17, арк. 48]. Порушення полягало у несанкціонованих виїздах

священика за межі області для проведення релігійних обрядів (м. Житомир, Хмельницька область) та богослужінь, організації зібрання коштів для капітальних ремонтів костелів, релігійній пропаганді за межами костелу, релігійному вихованні дітей та молоді. Особливо не влаштувала владу антирадянська позиція священика. Підтримуючи тісні відносини з католицьким духовенством Польщі та іншими зарубіжними країнами, А. Кашуба популяризував отримані ним відомості про становище Римо-католицької церкви і священнослужителів Польщі, існуючому там вільному релігійному вихованню дітей і молоді у навчальних закладах. Також він висловлював своє незадоволення щодо декрету уряду СРСР про відокремлення церкви від держави, а школи від церкви [19, арк. 304].

У цьому контексті варто зауважити, що відсутність упродовж тривалого часу служителя культу в релігійній громаді, ставала однією із вагомих підстав для зняття її з реєстрації. Зокрема цей факт було використано владою при знятті з реєстрації усіх римо-католицьких громад, адже з 1958 року жоден приход РКЦ у Рівненській області не мав служителя культу [23, арк.148].

Проводилась активна політика і щодо зниження кількісного складу православного духовенства. Якщо вище духовенство і знаходило подекуди компроміси з владою, то пересічним ієрархам це вдавалось значно складніше, що спочатку призводило до зняття з реєстрації громади, до якої вони були прикріплені, а потім і їх самих. Так, статистичні дані дозволяють констатувати факт перманентного скорочення чисельності як священників, так і дияконів на території Рівненщини. Зокрема маємо таку динаміку: 1 січня 1954 року на реєстрації перебувало 309 священників та 58 дияконів, 1955 року – 320 священників і 52 диякони, 1956 року – 319 священників і 54 диякони, 1957 року – 314 священників і 48 дияконів [5, арк. 98]. У подальші роки позитивних змін, котрі б вказували на збільшення православного духовенства, теж не спостерігається. Так, станом на 1 січня 1958 року зафіксовано 303 священники і 47 дияконів [7, арк. 8], на 1 січня 1960 року – 289 священників і 31 диякон [10, арк. 2], на 1 січня 1965 року – 254 священники і 24 диякони [12, арк. 18]. У 1968 році функціонуючі церкви області обслуговувало 234 священники і 25 дияконів [27, арк. 112], а на 1 січня 1971 року мережа зареєстрованих служителів культу складалась з 228 священників та 21 диякона [30, арк. 10].

Робота над «знешкодженням» духовенства та зменшенням його кількісного складу мала цілком обґрунтовані підстави, адже священники-опозиціонери всіляко розвінчували культ ідеальної радянської системи управління та СРСР загалом. У непоодиноких випадках саме парафіяльні служителі культу організували adeptів християнських церков для відстоювання «гарантованих» радянським законодавством та владою прав. У той час, коли Рада у справах РПЦ спільно із Московською патріархією

розповсюджувала неправдиву інформацію про те, що «наша церква (РПЦ) не відчуває ніякого обмеження, і не знає ніякого втручання у своє внутрішнє життя з боку держави [6, арк. 103]».

У боротьбі з духовенством вдало використовувався також економічний чинник. Священнослужителі змушені були сплачувати податки на рівні з підприємцями. Згідно статті 19 указу Президії Верховної Ради СРСР від 30 квітня 1943 року «Про прибутковий податок з населення» служителі релігійних культів прирівнювались до некооперативних кустарів. Окрім того, до відповідних установ надходили численні скарги про те, що фінансові органи області обкладають прибутковим податком не лише служителів культу і членів виконавчого органу релігійних громад, а також членів двадцятки. Таке порушення мало місце у м. Рівне, де міськфінвідділ обклав прибутковим податком охоронця громади ЄХБ і секретаря старшого пресвітера лише тому, що вони були членами двадцятки [22, арк. 207].

Активізувалась антирелігійна робота і через засоби масової інформації. Нерідко місцева преса публікувала «викривальні» статті про поведінку тих, хто «ухиляється від суспільно-корисної праці, веде антигромадський, паразитичний спосіб життя, живе за принципом поменше державі, побільше собі». До такої категорії людей, наприклад, був зарахований пресвітер п'ятидесятників В. Шевчук. На судовому засіданні у Вербському будинку культури, 29 вересня 1961 року було доведено вину підсудного, і винесено вирок – 5 років ув'язнення з виселенням [34, с. 4]. Злочинні дії В. Шевчука кваліфікувались по частині першій статті 209 Кримінального Кодексу Української РСР, згідно якої до відповідальності притягуються особи, що ведуть паразитичний спосіб життя, керують забороненими сектами.

Популяризувались у періодичних виданнях також статті про антисуспільні вчинки та аморальність православного і римо-католицького духовенства. Ці публікації характеризувались примітивним та відверто принизливим викладом матеріалу, де священнослужителі звинувачувались у всіх «смертних гріхах» та негідній таким особам поведінці. Приміром, фейлетони, опубліковані в місцевих газетах «Нове життя» та «Червоний прапор», спрямовувались на заплямування репутації римо-католицького священика А. Кашуби (духівника звинувачували у порушенні обітниць целібату, зловживанні службовим становищем, примусовому збиранні коштів на ремонт костелів області та інші потреби) [32, с. 2].

Окрема масштабна і чітко спланована робота проводилась щодо студентів та абітурієнтів духовних семінарій РПЦ. Це зумовлювалось тим, що кількість бажаючих навчатись у згаданих вище установах упродовж чотирьох років, з 1950 року до 1954 року стрімко збільшувалась. Зокрема у 1950 році лише до Луцької духовної семінарії було подано 10 заяв вступників з Рівненської області, у 1951 році – 17, у 1952 році – 14, у 1953

році – 28, а 1954 року – 31 [3, арк. 227]. Це, звичайно, не могло лишитись поза увагою уповноваженого у справах РПЦ в області. У подальші роки ситуація суттєво не змінюється, і тільки 1959 рік відзначається надто низькими показниками поданих заяв на вступ до Волинської духовної семінарії – лише 8 осіб [8, арк. 206]. Такі дані, безумовно, вказують на чітко сплановану ідеологічну роботу на усіх рівнях. Підтвердженням цьому є те, що часто за семінаристами встановлювався державний нагляд, з метою їхнього відриву від семінарії. Залучались до цього процесу також обласні военкомати, через які з'ясовувалось місце проходження строкової служби таких осіб, і вживались необхідні заходи щодо їхнього «перевиховання». Наприклад, такому тиску були піддані семінаристи Волинської духовної семінарії – Рибчинський М. В., Шаравський М. Л. та Білецький В. М., яких із семінарії було призвано до Радянської армії [8, арк. 141].

Застосовувались також превентивні заходи щодо майбутніх семінаристів. Зокрема, спільно із місцевими партійно-радянськими органами та уповноваженим, проводилась відповідна робота, спрямована на те, щоб особа, яка планує вступити до семінарії не змогла реалізувати свій намір. З цією метою до керівництва духовних семінарій направлялись звернення, у яких не рекомендувалось зараховувати окремих осіб до студентського складу семінарії. Приміром, уповноважений Ради у справах РПЦ у Рівненській області, в одному із листів звертається з проханням до уповноваженого у справах РПЦ у Ленінградській області, подати клопотання про не зарахування Трофимця Р. С. до Ленінградської духовної семінарії, у зв'язку з його «аморальністю, брехливістю та схильністю до алкоголю» [13, арк. 115]. З наміром зменшити чисельність семінаристів, перед адміністрацією відповідних навчальних закладів також ставилось питання про відрахування деяких студентів. Часто мотивом таких дій з боку влади були «паразитичний спосіб життя» майбутніх служителів культу та їхня схильність до «розкрадання соціалістичної власності».

Складність у функціонування християнських конфесій вносив також той факт, що представники влади усіх рівнів перешкоджали віруючим та духовенству зокрема, здійснювати християнські таїнства і обряди. Служителям культу заборонялось організувати святкування престольних свят, проводити літургію та будь-які відправи під відкритим небом, здійснювати багатолюдні зібрання з метою проведення хрещення чи з іншим наміром релігійного характеру.

Зокрема не дозволялось духівникам супроводжувати покійника з хресною ходою та відспівувати померлого на кладовищі, запрошувати священників для соборного богослужіння у храмові свята, дзвонити у церковні дзвони. Здійснювати таїнства дозволялось лише у церквах, а не у будинках віруючих, а богослужіння потрібно було завершувати до 8–9

години ранку...[9, арк. 11-12]. Служителів культу навіть зобов'язували не допускати в храми дітей та молодь до 18 років. При цьому усі зобов'язання та вимоги передавались в індивідуальних бесідах з священниками й пресвітерами, і не мали документального підтвердження. Будь-які звернення духовенства надати письмове розпорядження щодо заборони здійснення того чи іншого обряду відхилялись.

Особливий ажіотаж спостерігався напередодні Різдвяних свят. Тоді у багатьох населених пунктах, представники сільських рад викликали ієреїв для інструктажу. Через голів сільрад духовенство попереджало про обмеження богослужінь у часі, відміну деяких релігійних обрядів, зокрема освячення будинків віруючих. Наприклад, у рапорті Волинсько-Рівненському архієпископу Панкратію, настоятель однієї із церков області повідомляє: «наші місцеві органи влади цього року під час Різдвяних свят почали відкрито, чого раніше не було, втручатись у внутрішні життєві та обрядові справи церкви [9, арк. 19]». Заборону було накладено навіть на колядки, котрі розцінювались як порушення громадського спокою та порядку. Обов'язок боротись з ними був покладений на педагогічні колективи, комсомольські та партійні організації, сільські ради та міліцію.

Не лишалося поза увагою влади і святкування християнами Великодня. З метою попередження «небажаних проявів» у період пасхальних богослужінь, уповноваженим у справах релігії в Рівненській області проводились приватні бесіди з обласними та районними благочинними, старшим пресвітером євангельських християн-баптистів. Долучались до «профілактичної» роботи комісії сприяння, працівники обкому КПУ та облвиконкому. Під час святкових богослужінь, комсомольці та інші радянські активісти не дозволяли освячувати паску, розганяли віруючих, розкидаючи пасхальні кошики. Місцева влада не пускала людей до церкви, а в деяких місцях перегороджувала дороги колючим дротом, притлумлювала богослужіння увімкненим радіо [10, арк. 40]. Однак, значна частина духівників попри усі заборони продовжувала організовувати зібрання віруючих (у тому числі дітей та молоді), проводити приватні засідання церковних двадцятки, організовувати актив релігійних громад та здійснювати християнські таїнства та обряди.

У зв'язку з необхідністю витіснення релігійних обрядів впроваджувались, як альтернатива, нові радянські обряди. Зокрема, згідно рішення ЦК КПУ від 25 липня 1963 року «Про досвід деяких партійних організацій щодо впровадження у побут сучасних громадських обрядів і нових звичаїв» в області та районах створювались комісії по впровадженню нових радянських обрядів, до складу яких входили депутати обласної та місцевих рад, керівники державних установ, представники партійних та комсомольських організацій, а також сільського виробництва. Зокрема, для пропаганди та широкого впровадження у побут народних обрядів, традицій і нових звичаїв

справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР розіслала усім уповноваженим Ради лист, що стосувався паломництва, зокрема конкретних запланованих заходів щодо ліквідації «святих місць» краю. На території Рівненської області осередки паломництва знаходились у Дубнівському районі (с. Онишковці), Здолбунівському районі (с. Гульча) та Острозькому районі (с. Вілія). Усі вони, згідно відповідних рішень, підлягали знищенню.

З метою посилення пропаганди науково-атеїстичних і природничо-наукових знань, серед жителів області, при виконкомах Рад депутатів трудящих створювались громадські комісії, що контролювали дотримання радянського законодавства про культу. Так звані комісії або групи сприяння організації контролю за дотриманням законодавства про культу, були створені майже при всіх виконкомах районних і міських Рад депутатів трудящих Рівненської області. У склад комісій сприяння залучались депутати місцевих Рад, працівники культурно-просвітницьких закладів, фінансових органів, органів народної освіти, пропагандисти і навіть пенсіонери. У їхній обов'язок входило: систематично вивчати релігійну ситуацію, збирати та аналізувати дані щодо відвідування віруючими молитовних зібрань і богослужінь; стежити за дотриманням духовенством і релігійними громадами законодавства про культу, зокрема вистежувати служителів культу, котрі незаконно здійснювали релігійні обряди; вивчати проповідницьку діяльність служителів культу, форми і методи їхньої роботи серед віруючих, а особливо серед дітей та молоді; вивчати склад та актив віруючих (релігійних громад), у тому числі їхні родинні зв'язки. Одним із найважливіших завдань комісій сприяння, осередків комуністичних партій та первинних партійних організації було віднайдення шляхів і внесення пропозицій, спрямованих на обмеження та послаблення діяльності релігійних громад та впливу служителів культу. А також вивчення рівня і характеру релігійності населення краю у тій чи іншій установі, колективі, за місцем проживання «для того, щоб знати кожного віруючого, його погляди, причини його релігійності [11, арк. 94]».

У подальшому усі зусилля комісій сприяння скеровувались лише на контролювання діяльності релігійних організацій та їх членів. Частими були випадки накладання ними штрафних санкцій на членів релігійних громад, хоча згідно з «Положенням про комісії сприяння виконкомам Рад депутатів трудящих за дотриманням законодавства про релігійні культу» адміністративних прав комісії не мали. А відповідно – не могли давати жодних вказівок і розпоряджень, пов'язаних із застосуванням і дотриманням законодавства про культу, й тим більше застосовувати будь-які заходи примусу чи покарання. Натомість, порушення законодавства з боку місцевих радянських органів влади і посадових осіб лишались непоміченими.

Виконуючи постанову ЦК КПУ, до атеїстичної пропаганди все більше почали залучатись вчителі, агрономи, інженери, викладачі ВНЗ.

Наприклад, серед сільського населення Рівненського району атеїстична робота проводилась науково-атеїстичною секцією, до складу якої входили близько 100 лекторів. За сім місяців 1964 року було прочитано 1450 лекцій, проведено 218 індивідуально-групових бесід з віруючими, 145 вечорів атеїста [13, арк. 95]. З метою підготовки кадрів атеїстів, при міських будинках політичної освіти функціонували школи агітаторів-атеїстів, відкривались факультети наукового атеїзму, збільшувалась кількість гуртків та семінарів з питань атеїзму в системі політичної освіти. Влада навіть вдавалась до того, що змушувала духовенство відвідувати антирелігійні лекції.

Однак, позбавлення християнських конфесій права на свободу совісті, релігії та обмеження їхньої діяльності, породили численні протести серед віруючих та духовенства Рівненського краю. Масив звернень та заяв вірян християнських церков надходив до місцевих органів влади, уповноваженого у справах релігії, а також до вищого радянського керівництва. Релігійна громадськість зверталась з численними проханнями про відкриття знятих з реєстрації церков, повернення вилучених молитовних будинків, відновлення реєстрації релігійних громад, призначення священників, надання дозволу на переобрання церковного виконавчого органу та ремонт церков. Поширення набували заяви, у яких йшлося про незаконні дії окремих працівників місцевої влади, безпідставне накладання штрафів за присутність на молитовних зібраннях дітей дошкільного і шкільного віку. Зауважимо, що закону, який би забороняв дітям відвідувати молитовні зібрання віруючих не було, а відповідно і не було підстав накладати штрафи на служителів культу і вірян, чи застосовувати до них інші адміністративні заходи.

Приміром, за I півріччя 1967 року лише на адресу уповноваженого Радою у справах релігії при Раді Міністрів СРСР у Рівненській області від віруючих громадян надійшло 76 скарг і заяв, переважно з приводу відновлення реєстрації релігійних громад – 34 заяви (2 – від православних, 1 – від римо-католиків, 13 – від ЄХБ). Найбільше заяв у цей період надходило з Рокитнівського району [26, арк. 77]. Ще виразніших ознак протест набуває у 1968 році. Тоді тільки за I півріччя на адресу уповноваженого у Рівненській області надійшло 206 письмових і усних скарг та заяв, а також прийнято 336 відвідувачів з різних внутрішньо-церковних питань [28, арк. 16]. Як і у попередні роки домінують звернення про відновлення діяльності релігійних громад і відкриття церков, знятих з реєстрації у різні періоди.

Отже, антирелігійна політика, яка особливо посилилась у кінці 50-х на початку 60-х років ХХ століття, призвела до кардинальних змін у релігійній мережі Рівненщини. Становище християнських конфесій ставало дедалі складнішим, що виявлялось у обмеженні, а часто і позбавленні можливості нормального функціонування релігійних громад і

забезпеченні релігійних потреб віруючих. У результаті, потужна атеїстична пропаганда та застосування низки методів боротьби з релігією, призвели до занепаду релігійного життя краю.

Джерела та література

1. Вільховий Ю. Політика радянських владних структур щодо сектантських громад на Волині (II половина 40-их —50-і рр.) //Волинь у новітній історії української державності: Збірник наукових праць /За ред. Б.О.Яроша. — Луцьк: Волинь, 1999. — С.184-191.
2. Державний архів Рівненської області (далі ДАРО), ф. Р-204, оп. 11, спр. 42, 191 арк.
3. ДАРО, ф. Р-204, оп. 11, спр. 82, 280 арк.
4. ДАРО, ф. Р-204, оп.11, спр. 86, 201 арк.
5. ДАРО, ф. Р-204, оп. 11, спр. 94, 146 арк.
6. ДАРО, ф. Р-204, оп. 11, спр. 101, 103 арк.
7. ДАРО, ф. Р-204, оп. 11, спр. 115, 339 арк.
8. ДАРО, ф. Р-204, оп. 11, спр. 116, 315 арк.
9. ДАРО, ф. Р-204, оп. 11, спр. 118, 107 арк.
10. ДАРО, ф. Р-204, оп. 11, спр. 426, 185 арк.
11. ДАРО, ф. Р-204, оп. 11, спр. 565, 261 арк.
12. ДАРО, ф. Р-204, оп. 11, спр. 568, 232 арк.
13. ДАРО, ф. Р-204, оп. 11, спр. 569, 256 арк.
14. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 55, 18 арк.
15. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 56, 15 арк.
16. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 59, 91 арк.
17. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 61, 176 арк.
18. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 62, 180 арк.
19. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 66, 390 арк.
20. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 67, 286 арк.
21. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 107, 209 арк.
14. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 123, 290 арк.
15. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 124, 158 арк.
16. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, Спр. 138, 210 арк.
17. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 152, 203 арк.
18. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 160, 121 арк.
19. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 162, 35 арк.
20. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 163, 84 арк.
21. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 172, 45 арк.
22. ДАРО, ф. Р-204, оп. 12, спр. 183, 11 арк.
23. Земні діла ксьондза Кошуби // Червоний прапор. – 1958. – 11 квітня. – С. 2.
24. Іваненко І. За релігійною завісою / І. Іваненко, К. Свояченчук // Нове життя. – 1958. – 24 грудня. – С. 2.
25. Корнейко А. Церковно-релігійна ситуація в західних областях УРСР в середині 50-х років ХХ ст. / А. Корнейко // Науковий вісник ВДУ. Історичні науки. – 1998. – №1. – С.27–31.
26. Сергієчко М. На лаві підсудних – пресвітер секти п'ятидесятників /М. Сергієчко // Дубнівська правда. – 1961. – № 120. – С. 4.

27. Стоцький Я. Держава і релігії в західних областях України: конфесійні трансформації в контексті державної політики 1944-1964 років.: [Монографія] / Ярослав Васильович Стоцький. – К.: ФАТА, ЛТД, 2008. – 510 с.

УДК: 34(477.82)

Л.М. Ларькіна

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЙ СПРИЯННЯ НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано правову основу діяльності комісії сприяння та особливості фіксування порушень законодавства про релігійні культури.

Ключові слова: комісії сприяння, законодавство про релігійні культури, Рада депутатів трудящих.

Особенности реализации позиций законодательства, касающиеся деятельности комиссий содействия по примеру Волинской области. В статье анализируются правовая основа деятельности комиссий содействия и особенности фиксации нарушения законодательства о религиозных культах.

Ключевые слова: комиссии содействия, законодательство о религиозных культах, Совет депутатов трудящихся.

Peculiarities of the legislation positions concerning the assistance commissions activity on the instance of Volyn Area. The article analyzes the legal basis of the limits of the assistance commissions activity and the peculiarities of the fixation of the violations of the religious cults legislation.

Key words: committees for facilitation, the legislation about religious cults, labor deputies council.

На початку 60-х рр. ХХ століття самостійну частину антирелігійного законодавства складали документи, на основі та відповідності з якими забезпечувалися напрямки діяльності комісій сприяння за дотриманням законодавства про релігійні культури, які почали створюватися з 1963 року по всій Україні.

Джерельною базою є документи, що зберігаються у Державному архіві Волинської області.

Мета дослідження полягає у детальному аналізі правового забезпечення контролю за дотриманням законодавства про релігійні культури, яке стосується діяльності комісій сприяння.

Вже в 1961 році у таємній докладній записці від Уповноваженого Ради в справах Православної церкви при Раді Міністрів СРСР по Волинській області А. Федулова, яка адресувалась відділу пропаганди та агітації Волинського ОККПУ тов. В.А. Чернявському, підкреслювалося, що основним завданням таких груп є постійний нагляд за діяльністю

З М І С Т

NOTA BENE

С.С. Троян «ЗМІНА ПАРАДИГМ» У СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ: ОРІЄНТАЛІЗМ І ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ ДИСКУРС	3
В.В. Долід ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ПОСТКОЛОНІАЛІЗМ»	20

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Р.М. Шеретюк СТАНОВИЩЕ ГРЕКО-УНІАТСЬКОЇ ЦЕРКВИ НАПЕРЕДОДНІ ПОДІЛІВ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	29
О.П. Прищепя БІБЛІОТЕКИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПОШИРЕННІ КНИЖОК В ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ПОВІТОВИХ МІСТ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ КНИЖКОВИЙ РЕПЕРТУАР (XIX – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	40
О.М. Приймак СОЦІАЛЬНІ ПОРТРЕТИ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ	54
В.А. Добровичинська ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ: ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ НАДІЇ ШУЛЬГИНОЇ-ІЩУК (1888–1979 рр.)	64
С.П. Журавльова ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ СХОДУ В 20-Х РОКАХ ХХ СТ.	75
Л.Л. Бабенко СПЕЦОПЕРАЦІЇ РАДЯНСЬКИХ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ ПО ЛІКВІДАЦІЇ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОГО ПІДПІЛЛЯ У 1930-х – НА ПОЧАТКУ 1950-х РОКІВ	85
С.О. Білан КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА У 30-Х РР. ХХ СТ.	97
О. Ночовний РОЛЬ ПОСТІЙНИХ КОМІСІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР	106
Л.І. Бородинська СОЦІАЛЬНА ТА ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОТЕСТАНТІВ-УКРАЇНЦІВ У СЕРЕДОВИЩІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ У 40 РОКАХ ХХ СТ.	122
Т.О. Карпукхіна ДИНАМІКА ПРОЦЕСУ ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ З ПОЛЬЩІ (1944-1946 рр.)	131
Л.В. Заглинська, Т.В. Гоголь ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАСАД РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ В 90-ТІ РОКИ ХХ СТ.	139

К. Круглик
РЕЛІГІЙНІ ПРАКТИКИ В СИСТЕМІ СВИТОГЛЯДНИХ
ПРІОРИТЕТІВ ПРАВОСЛАВНИХ ВІРУЮЧИХ 149

ІСТОРИКО-КРАСЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

О.В. Білявцева
СВЯТО-ТРОЇЦЬКИЙ МЕЖИРИЦЬКИЙ ТА СВЯТО-УСПЕНСЬКИЙ
ГОЩАНСЬКИЙ ЧОЛОВІЧИ МОНАСТИРІ У КОНТЕКСТІ
ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ РІВНЕНЩИНИ160
О.П. Шмид
ПОЛЯКИ НА ВОЛИНІ: ПОМІЩИЦЬКО-СЕЛЯНСЬКА
КОЛОНІЗАЦІЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.169
Я.П. Цецик
РОЛЬ МОНАРХІЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ СТРУКТУР У ПОСИЛЕННІ
НАПРУГИ В СФЕРІ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН
У ВОЛИНСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ186
В.Р. Бернацький
СЕКТАНСЬКИЙ РУХ НА ВОЛИНІ-ЖИТОМИРЩИНІ
У 1920-Х РР.: СФЕРИ ВПЛИВУ І ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ 195
Р.П. Давидюк
ЕВОЛЮЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ
НА ВОЛИНІ У 20-Х РР. ХХ СТ. 203
А.А. Вавринюк
OSADNICSTWO WOJSKOWE I JEDNOSTKI WOJSKA POLSKIEGO
NA WOŁYŃNI W LATACH 1920 – 1939 213
К.І.Якуніна
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕКТАНСЬКОГО РУХУ
НА ВОЛИНІ ТА ЖИТОМИРЩИНІ У 1940–1970-Х РР. 226
К.П. Абрамчук
ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ НАБОРУ
ТА ПРИМУСОВОЇ ДЕПОРТАЦІЇ РОБІТНИКІВ
З ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ (1941 – 1945 РР.) 234
Р. Михальчук
АНТИСЕМІТИЗМ ЛЕГАЛЬНОЇ ПРЕСИ РІВНЕНЩИНИ
(1941-1943 РР.): ЄВРЕЇ У СВІТОВІЙ ІСТОРІЇ 241
В.Р. Данильчук
ОСТАРБАЙТЕРИ ЯК ОБ’ЄКТ РЕПРЕСІЙ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ252
І.І. Булига
ПРОТЕСТАНТСЬКІ КОНФЕСІЇ І ДЕРЖАВНА ВЛАДА
НА ВОЛИНІ (1944-1945 РР.)260
М. Романюк
БОРОТЬБА ОРГАНІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОТИ ПІДПІЛЛЯ
ОУН ТА ВІДДІЛІВ УПА ЗОЛОЧІВСЬКОЇ ОКРУГИ (1944-1946) 268
Т. Ісічук
ЗАГАЛЬНІ РИСИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОТЕСТАНТИЗМУ
НА РІВНЕНЩИНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40–50 РОКІВ ХХ СТ.) 286

Оксана Ворон, Олена Ворон ХРИСТИАНСЬКІ КОНФЕСІЇ НА РІВНЕНЩИНІ У 50-70-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ	295
Л.М. Ларькіна ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЇ СПРІЯННЯ НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	310
С.В. Виткалов З ІСТОРІЇ ВОЛИНСЬКОГО ОБРАЗОТВОРЕННЯ	320
Б.А. Прищепа ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЛИНСЬКИХ МІСТ ЕПОХИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ У 1991–2010 РР.	327

ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Т.М. Кузьма ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ В КОНТЕКСТІ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ СЕРЕДИНИ ХІХ СТ.	345
Р.М. Постолювський ІНСТИТУТИ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ І ПОЛІТИЧНИХ ВИБОРІВ ЯК ЧИННИКИ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ ЧЕСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ДР. ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)	352
Л.І. Валюх ПОЗИЦІЯ ЛІБЕРАЛЬНОГО УРЯДУ ГЛАДСТОНА ЩОДО НІМЕЦЬКОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ ЕКСПАНСІЇ У СХІДНІЙ АФРИЦІ (1884 – 1885 РР.)	358
З.В. Священко ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СЕЛЯНАМИ У ПРОЕКТІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОМІСІЇ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ.....	367
О.А. Бундак РЕАНІМАЦІЯ ЧИ СТВОРЕННЯ ВСЕРОСІЙСЬКОГО СЕЛЯНСЬКОГО СОЮЗУ В 1917 РОЦІ	376
Г.Я. Невинна «НІМЕЦЬКЕ ПИТАННЯ» У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ФІНЛЯНДІЇ В 30-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ.....	385
Т.М. Самсонюк ПОЛЬСЬКА ВІЙСЬКОВА РОЗВІДКА НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС ПЕРШОГО ЕТАПУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1938-1941 РР.)	391
О.В. Каплюк ЧЕСЬКИЙ ТА СЛОВАЦЬКИЙ ЛЕГІОН У СКЛАДІ ВІЙСЬКА ПОЛЬСЬКОГО	402
В.Ю. Лесняк ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС КОРТЕСІВ У СИСТЕМІ ВЛАДИ ФРАНКІСТСЬКОЇ ІСПАНІЇ (1939-1975)	410

И.И. Маслова	
УРОКИ «ВОСТОЧНОГО ПОХОДА» ГИТЛЕРА В ОЦЕНКАХ ИДЕОЛОГОВ НАЦИЗМА И ГЕНЕРАЛОВ ВЕРМАХТА	423
Т. Пилипович	
УКРАЇНЦІ-ВОЯКИ АРМІЇ ГЕНЕРАЛА АНДЕРСА (2-ГО ПОЛЬСЬКОГО КОРПУСУ) В БИТВІ ПІД МОНТЕ-КАССІНО	437
В.І. Дубей	
ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА КООРДИНАЦІЮ МІЖНАРОДНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В ЄВРОПІ	447
І.О. Десятничук	
ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ НАПРИКІНЦІ 60-Х РР. ХХ СТ.: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА	454
І. Філіпчук	
«ПРАЗЬКА ВЕСНА» ЙОСИФА СМРКОВСЬКОГО	466
А.В. Слесаренко	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ «ПАРАЛЕЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ» В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (1970-1980-ТІ РОКИ)	472
О.І. Санжаревський	
ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ВЗАЄМИН РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ТА НАТО В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 90-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ	481
Marek Motyka	
ZMIANY KULTUROWE WOBEC SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH W POLSCE NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU	488

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

С.Н. Грипич	
ТАЄМНИЦІ БІБЛІОТЕКИ ЯРОСЛАВА МУДРОГО: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	505
Л.М. Шугасва	
ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО ХРИСТІЯНСТВА ЯК СКЛАДНОЇ КОНФЕСІЙНОЇ СПІЛЬНОТИ ПРАВОСЛАВНОГО КОРЕНЯ	512
Л.М. Казначєєва	
ВОЛИНСЬКЕ ДВОРЯНСЬКЕ ЗІБРАННЯ: ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ	519
П.О.Савчук	
ВСЕСВІТНЯ І ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІЯ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	529
М.Б. Шатрова	
ІСТОРІОГРАФІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)	538
Н.В. Плюта	
ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА У ФРАНЦІЇ З ПИТАНЬ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В АФРИЦІ КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	548

Mirosław A. Michalski ROLA RELIGII W KSZTAŁTOWANIU OSOBOWOŚCI – CHARAKTERU W MYŚLI PEDAGOGICZNEJ WITOLDA RUBCZYŃSKIEGO	568
О.П. Постельжук УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ УГODOBСЬКИХ ПАРТІЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ	577
В. Гарматны ГІСТАРЫЯГРАФІЯ АГРАРНАЙ ПАЛІТЫКІ ПОЛЬСЬКІХ УЛАД НА ТЭРЫТОРЫІ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ ў 1921-1939 гг.	594
Л. Трачук ЕВОЛЮЦІЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ІНФОРМУВАННЯ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ	608
Т.І. Гуменюк ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР ПРОТЯГОМ 1944 – 1985 РР.: ІСТОРІОГРАФІЧНІ ОЦІНКИ	622
В.В. Надольська ІНФОРМАТИЗАЦІЯ АРХІВНОЇ ГАЛУЗІ В ПОСТРАДІАНСЬКИХ КРАЇНАХ: ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ	632
А.М. Киридон ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ	640
С. Баханова ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА У СУЧАСНИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ	655
М.І. Ярмоленко СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ	667
РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, ОГЛЯДИ	
Р.П. Давидюк УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ І ПОЛІТИКА ПРОМЕТЕЇЗМУ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (Рец.: Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921-1939 рр.) / Володимир Комар. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. – 360 с.)	674
С.С. Троян ПРОЕКТИ НАЦІОТВОРЕННЯ В КОМПАРАТИВНОМУ ІСТОРІЧНОМУ ДИСКУРСІ (Рец.: Земський Ю. С. Польська, російська та українська еліти в змаганнях за Правобережну Україну середини ХІХ століття / Юрій Сергійович Земський. – Хмельницький, 2011. – 350 с.)	677
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	680
ЗМІСТ	684

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 23

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С.Троян

Комп'ютерна верстка – Третяк О.Ю.

Обкладинка – Самсонюк В.Б.

Підписано до друку 21. 06. 2012 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman». Наклад 100.

Обліково-видавничих аркушів 30,00.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії

ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2012. – Випуск 23. – 688 с.